

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Олексій Олександрович ПОМАЗАН,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*
<https://orcid.org/0009-0002-3741-252X>

Правоохоронна система України вже багато років перебуває у стані реформування, яке супроводжується змінами у її структурі (появою нових органів, реструктуризацією або припиненням існуючих). З цього приводу слушно відмічає Н. Шміло, що активний розвиток Української держави передбачає широке впровадження реформ та створення за необхідності нових державних органів, здатних ефективно виконувати поставлені завдання та відповідати потребам часу. За період своєї незалежності в Україні, підкреслює правник, відбулося багато таких реформ, створення нових органів, після чого ліквідації останніх та створення ще новіших органів публічної влади. Водночас основні функції держави виконувалися незалежно від змін назв органів, здатних їх реалізувати [1, с.262].

Були невдалі спроби створення ДБР у 1997-2005-2007 роках під назвою Національне бюро розслідувань. Від початку просувалася ідея створити Національне бюро розслідувань України (НБР України) у вигляді державного правоохоронного органу спеціального призначення боротьби з організованою злочинністю і корупцією. 24 квітня 1997 року Президент України видає Указ про «Національне бюро розслідувань» № 371/97, в якому зазначалося, що з метою зміцнення національної безпеки держави, забезпечення належного захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, посилення боротьби зі злочинністю, особливо з її організованими формами, утворюється Національне бюро розслідувань України як центральний орган виконавчої влади. Основними завданнями цього правоохоронного органу були визначені такі: проведення відповідно до законодавства України досудового слідства та оперативно-розшукових заходів у особливо складних кримінальних справах про злочини, які становлять підвищену суспільну небезпеку; проведення інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення і усунення причин та умов, що сприяють корупції та вчиненню інших небезпечних злочинів, прогнозування динаміки злочинності в суспільстві [2].

Однак НБР України так і не запрацювало, оскільки Конституційний Суд України своїм Рішенням у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України від 24 квітня 1997 року N 371 «Про Національне бюро розслідувань України» (справа щодо

утворення Національного бюро розслідувань України) від 06.07.1998 р. № 10-рп/98 визнав вище згаданий Указ президента неконституційним, оскільки він виданий з перевищенням повноважень Президента України і не відповідає Конституції України, зокрема в частині того, що організація і діяльність таких формувань визначаються відповідно до статті 92 Конституції України виключно законами України [3].

Наступна спроба сформувати досліджуваний правоохоронний орган була здійснена у 2005 році Глава української держави видав розпорядження «Про робочу групу з розроблення концепції утворення та організації діяльності Національного бюро розслідувань України» № 782/2005-рп [4]. Також у травні цього ж року згідно Указу Президента № 834 була створена Міжвідомча комісія з питань реформування правоохоронних органів [5]. Вже 6 вересня 2005 року Міжвідомча комісія з питань реформування правоохоронних органів підтримала проект Концепції реформування правоохоронних органів України (системи кримінальної юстиції). Зміст даного проекту передбачав існування та функціонування Національного бюро розслідувань. У цьому концептуальному документі передбачалося, що Національне бюро розслідувань України - державний орган, який відповідно до законодавства України проводить досудове слідство у кримінальних справах, а також здійснює інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів. Підпорядковане воно мало бути Президенту України або Міністерству юстиції України [6].

Слід відміти, що причинами невдач у напрямку формування Державного бюро розслідувань були не лише протиріччя у політичних колах, але й небажання інших правоохоронних органів втрачати частину своїх повноважень. Важливим етапом на шляху до створення стало 13 квітня 2012 року, коли було прийнято новий Кримінальний процесуальний кодекс України, в якому закріплено, що Державне бюро розслідувань є органом досудового розслідування (поряд з органами внутрішніх справ, Службою безпеки України, Податковою службою) [7, с.5-6].

21 листопада 2014 року парламентськими партіями України VIII скликання була укладена та підписана Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна», в якій йшлося про ліквідацію спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю у складі тодішньої міліції з покладенням їх функцій на підрозділи Державного бюро розслідувань. Визнавалося, що необхідним та важливим етапом реформування органів правопорядку є утворення Державного бюро розслідувань – органу, що реалізує державну політику у сфері протидії корупції (окрім питань, що належать до відання Національного антикорупційного бюро), у сфері протидії організованій злочинності, з правом досудового розслідування злочинів у зазначених сферах, а також досудового розслідування особливо тяжких злочинів та злочинів, вчинених працівниками органів правопорядку [8]. До Державного бюро

розслідувань мають перейти слідчі функції органів прокуратури і частково Служби безпеки України [9]. Спеціальний закон «Про Державне бюро розслідувань» [9] був прийнятий 12 листопада 2015 року, який зафіксував появу у національній правоохоронній системі нового правоохоронного органу, та визначив ключові засади його діяльності. Закон набрав чинності 1 березня 2016 року. Постанова про утворення ДБР як органу виконавчої гілки влади було прийнято урядом України 29 лютого 2016 р. № 127. У Постанові зазначалося, що Державне бюро розслідувань як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України [10]. Згідно першої редакції Закону України «Про державне бюро розслідувань» Державне бюро розслідувань визначалося як центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції [9]. Однак із прийняття вище зазначеної Постанови КМУ № 127 та Закону України № 794-VIII баталії та хвилі критики навколо новоствореного суб'єкта правоохоронної діяльності не вщухли.

З викладеного видно, що процес створення ДБР був досить тривалим та непростим, що було обумовлено: відсутністю відповідного політичного консенсусу та політичної волі; прагненням органів виконавчої гілки влади та президентської вертикалі здійснювати вирішальний керівний вплив на ДРБ; небажанням інших правоохоронних органів, зокрема прокуратури, позбавлятися частини своїх повноважень. Втім, зрештою, такі важливі та вкрай необхідні кроки у напрямку удосконалення вітчизняної правоохоронної системи шляхом позбавлення деяких існуючих правоохоронних органів (прокуратури, Національної поліції, СБУ) частини їх повноважень, що не є для них властивими, враховуючи головне цільове призначення цих суб'єктів, та передання зазначених повноважень новому правоохоронному органу – ДБР, спеціально створеному для їх ефективної реалізації. Для того, щоб зрозуміти місце ДБР в українському правоохоронному механізмі та особливості цього суб'єкта, перш за все слід звернутися до вивчення змісту його суспільної місії.

Список використаних джерел:

1. Шміло Т. Державне бюро розслідувань (ДБР) та федеральне бюро розслідувань (ФБР): порівняльний аналіз окремих елементів адміністративно-правового статусу / Актуальні проблеми правознавства. 1 (37)/2024, - С. 262-268. DOI:10.35774/app2024.01.262
2. Про Національне бюро розслідувань України: Указ Президента України від 24.04.1997 р. № 371/97 / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/371/97#Text>
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України від 24 квітня 1997 року N 371 «Про Національне бюро розслідувань України» (справа щодо утворення Національного бюро розслідувань

України): Рішення КС України від 06.07.1998 р. № 10-рп/98 / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-98#Text>

4. Про робочу групу з розроблення концепції утворення та організації діяльності Національного бюро розслідувань України: Розпорядження Президента України від 15.03. 2005 р. № 782/2005-рп / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/782/2005-%D1%80%D0%BF#Text>

5. Питання Міжвідомчої комісії з питань реформування правоохоронних органів: Указ Президента України від від 23.05. 2005 року № 834/2005/Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8342005-2480>

6. Концепція реформування правоохоронних органів України (система кримінальної юстиції) (проект) / Громадська правозахисна організація «Донецький Меморіал». URL: <https://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1285058160>

7. Державне бюро розслідувань (ДБР). Історія створення, основні завдання та компетенція, особливості діяльності під час воєнного стану, нормативно-правова основа діяльності / укл.: Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 352 с.

8. Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» від 21.10.2014 р. / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15#Text>

9. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>

10. Про утворення Державного бюро розслідувань: Постанова КМУ від 29.02.2016 р. № 127 / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2016-%D0%BF#Text>